

ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ: РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921–1949 РОКИ)¹

1923 рік

№ 61

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Берлін – Фрідріхрода]

13–I–23

Дорога моя дитинко!

Сьогодні у нас сонечко і легкий морозець. Надворі ясно, тихо, жовтяво-рожево, так що на всіх металічних річах грають жовті зайчики. Тільки, на жаль, у мене нема зайчиків, – слабість весь час така, що нічого не можу робити, не можу радіти, нічого не можу! А кажуть, що це протягнеться ще довгенько. Що воно таке, голубонько, напиши ти мені.

Днів кілька тому телефонувала мені Леночка¹, справлялась про моє здоров'я. Між инчим, просила до себе в гості. Але цікаво, що при цьому чогось сміялась. Так разів зо два повторила їй засміялась. Хотіла з мене посміятись взагалі, чи мала тут на думці Лундберга?² На мене в кожному разі її сміх не справив приємного вражіння, і я їй телефонувати не буду, так само як і не піду до неї. І взагалі, нехай би вони дали вже раз спокій і собі й нам і не турбували ні себе ні нас нікому непотрібним знайомством.

Далінда присягається, що в понеділок неодмінно вже їде. Між инчим, одержав він листа з Америки від своєї секретарки, яка пише йому, що справа з п'єсою стоїть так: єврейські театри в Нью-Йорку умовляються взяти п'єсу всі разом з тим, що вони будуть ставити її ріжнчасно. Секретарка питається, чи згожуватись на це. Розуміється, згожуватись не треба, бо Далінда поїде ж нарешті й продасть одному театрові й на вигідніших умовах, бо є охорона прав. Так що надії все ж таки не зникають зовсім. І за те спасибі!

З понеділка думаю почати заходи про пас, а в середу-четвер виїду, нарешті, до Праги. Раніше не можу та й не хочу, бо почуваю себе занадто ще зтомленим. А там же доведеться багато балакати, дебатувати, хвилюватись, не спати. Словом, від моєї "конституції" не лишиться нічого³. Досадно, та нічого не вдієш.

Щодо посилки Надьці. Соромно якось посилати таку "дряннушку". А на більшу у нас грошей немає. Отже, в понеділок пошлю Фравочку з цією.

Ти питаєш, чим ми живемо. Я позичив у Маркушки десять тисяч та тим і перебивались до сього часу. Корони я продав добре, по 294 м[арок]. Мабуть, вона ще підніметься, та я вже не маю змоги більше чекати.

Був учора на засіданні Комітета⁴. Бачив дядька Василь⁵. Лас Пімпу⁶ страшенно за те, що не їде. А Пімпу не пускають батьки, поки не відбуде дома свят! Мабуть, дядько Василь любить Пімпу і скучає за нею дуже, коли так нетерпеливиться її бачити.

З редакційними нашими справами стоїть неясно. Присилають мені на перегляд, а тим часом Шаповал уже переглянув і до друку дозволив. І хто ж його розбере, хто редактор! Я сказав, щоб з друком почекали, поки я не приїду з Праги. А там насяду на братію, нехай вирішує остаточно і нема чого більше водити за ніс і себе і людей. Надокучило! Бідний дядько Василь просто лютиться уже. Та й коштів це, бо друкарня не стоїть і не жде наших топтань, а за кожну хвилину чекання бере. Я розумію, що Шаповалові хочеться мати в своїх руках керівництво органом: і честь, і можливість вільніше висловлюватись. А я й радий буду, бо страшенно мені не хочеться нести відповідальність за писання Григор'їва⁷. Та й вільніший буду. Адже, може, все ж таки у нас щось накрутиться з тою фільмою⁸ і треба буде бути вільнішим. Та й роман же мені треба колись кінчати: доки ж я буду з ним марудитись? Словом: "аще минує мене чаша сія"! І нехай Шаповалище

¹Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015. – №№ 1-4.

пумпує собі з редакторства, а я займаюсь більш продуктивною працею (коли б же вона, нарешті, з'явилась!)

Сьогодні їду до Маркушонків, – запросили до себе. Але сидітиму недовго, щоб не зтомлюватись і рано додому піти. Ага: приїхав з України якийсь тип, завідує усім фільмовим трестом чи щось вроді того і шукає сценаріїв. Кажуть, купив уже у Горького якусь річ, спеціально написану ніби Горьким для його. Дятлів⁹ порекомендував йому звернутись до мене. І от Маркушка має учора балакати з ним з цього приводу. Можна б було продати “Кол-Нідре”¹⁰, коли б, звичайно, дав добру ціну, в мільйонах рахуючи! Почую, що сьогодні розповідатиме Маркуша наш*.

От бач, якого довгого листа тобі пишу! А все хвороба. І сліпий метод. Але починаю вже зтомлюватись. Треба піти лягти.

У тебе, мабуть, сьогодні весело, ясно, морозно. Правда?

Дитинко, ти не роби собі клопоту з поганим виглядом своїм. Це навіть добре, на мою думку, бо показує, що відбувається реакція, яка потім перейде у чудесний стан. От побачиш! І тоді вигляд стане такий, як у тебе буває тоді, коли ти... мене довго не бачиш. Тільки тепер з тою різницею, що цей вигляд лишиться надовго. Цілюю очи твої.

В.

[На першій сторінці знизу в перевернутому вигляді дописано від руки]:

Словістив мене Вировий, що в понеділок приїжджає Інна. Не знаю, чи буду я з нею бачитись до виїзду в Прагу.

[Лист, машинопис].

* Дзвонив Марк. Сердито сказав, що той “хам” не прийшов на побачення [Прим. В. Винниченка, написана від руки].

№ 62

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Фрідріхрода – Берлін]

14-I-[1923]

Дітонько, я одержала вчора гроши 20 тис. і листа, в якому за гроши нічого не говорить, але лист такий, що зразу вся душа моя потяглася до тебе, до твоїх зтомлених очей. Я собі ясно уявляю, як ти лежиш там сам і чекаєш вечера. Правда, що це хвороба винна, будь ти здоровий, ти б, може, й забував іноді, що мене нема, але тепер... І треба ж так! От це вже не добре, а у мене все таке враження, неначе ти мене навмисно одіслав швидче, поки не встиг розхворітись. Я ж могла б сидіти біля тебе весь час і не почувати себе винною, що одбіраю цей час у тебе... Але це вже пізно. Скоро поїдеш до Праги й тоді мені нема чого додому їхати.

Щодо листа Шапов[ала], то це, справді, спокуса велика, але ж удосконалення в Чехії? (Це я запитую тільки тебе, щоб ніхто не чув, а то образяться). Я розумію, мати змогу працювати в Німеччині або Франції. Але, як я вже тобі писала, мені здається майже неможливим уникнути Чехії. Щось так складається, неначе ми туди поїдемо з тобою. Ми ж вічні мандрівники, це й то дивно, як ми майже два роки прожили на одному місці. А, крім того, й помешкання ж вже є, що ж з ним буде, як ми не переїдемо? От ти поїдеш і все роздивишся. І коли почувеш, що треба нам туди переїздити, то я це зроблю без неохоти. Шкода нашої мрії, але хіба вона не може здійснитись, якщо ми поїдемо до Чех[ії]. На якийсь час? Ми ж завжди “reisefertig”¹¹. Якщо лишимось в Німеччині, боюсь, постійні переїзди твої в Чех[ію] і назад одбіратимуть занадто багато часу і сил. Заїхати на провінцію це чудово, але... чи можливо з огляду на всякі політичні перспективи?

Дітонько, шкода мені, що я не можу так ясно і твердо сказати, що краще, але знай, що, щоб ти не вирішив, я завжди з тобою згожусь, бо знаю, як ясно ти думаєш.

Ой, Діто, все так складно, так невизначно в нашому майбутньому, наче буде все добре. Аби у тебе були сили!

Іде вже другий тиждень мого перебування тут. Я рахую уважно дні, і коли надходить вечір теж радію, що день минув, і я ближче до повороту додому. Але,

крім туги за тобою, мені цілком добре. У мене й “общество” є. Воно скоро поїде, але приїде хтось інший, і коли б була охота, могла б цілий час бути на людях. Мені тільки не хочеться. Зараз за вікном чуються крики, то діти катаються на саночках з гори. Це під самими вікнами, і занадто чутно, ну, та нічого не вдієш.

Сьогодні вітер страшенний і холодно. В Fridrichroda траур з приводу приходу французів². Що то робиться в Берліні? Політика відчувається й тут. Знаю, що ціни в Берліні знову страшенно підскочили.

Що ти тепер, бідний мій, куриш? Боюсь навіть запитувати про стан нашої каси. Грошей Марк[уша], мабуть, і досі не дістає?

Чи не бачив ти випадково, чи іде ще “Lüge” в Volksbühne?³

Я сподіваюсь, що тепер, коли тобі краще стало, ти не сидітимеш весь час вдома. Але ми так розгубили своїх приятелів, що нема навіть до кого піти, якби хотілось.

Признайся, дитинко, що останнього листа ти писав не по сліпому методу. Вадала я? Він ані по змісту, ані по формі не міг бути так написаний. Прошу, пиши мені завжди на машині, щоб я бачила прогрес. Леночці перекажи просто мій привіт і поясни, що хотіла написати. Скоро, мабуть, приїде Борис⁴, а ми винні йому 10 тисяч. Чи буде чим віддати, і як же буде, як ти поїдеш? Я гадаю, можна передати листа Ладжижнікову⁵ для Бориса.

Діта! Прости мені за те, що я тобі так мало можу бути в поміч. Я почуваю себе такою... не знаю слова. Ну, ти все розумієш і так. Ти мій! Пригортаюсь до тебе вся, вся.

Твоя+.

№ 63

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Берлін – Фрідріхрода]

14–I–23

Моя єдина, моя рідна, моя безмежно дорога Діто! Я чую за тобою таку тугу, таку тоскную ніжність, що не можу втриматись і мушу тобі сказати це. Щоб ти відчула, щоб відгукнулась у світовий простір і щоб я почув твій крик!

Раптом, вихорем, з ніжним, тривожним уколом на мене налетіло сьогодні, адже ми неповторно-двоє в неповторному клаптику часу, в який нас занесло, ми неподільно-двоє, ми на завсіди одно. Це і страшно, Кохо, і моторошно-любо, і сумно-затишно, як у крихтньому човнику в темному, невідомому, грізному й милостивому океані. А ми часто забуваємо це, дитинко, ми топчемося у човнику, замість того, щоб плисти, щоб радіти, що пливем, що над нами вічність і ми її порошинки крихотні.

Я не хочу повторювати мало обосновані й часті закиди культурі, але варто себе часом запитати, а чи варті тих витрат, що ми робимо, тих крупинок часу, що нам одведено, такі сумнівні цінності, після яких майже завсіди лишається запитання: чи треба ж було? Діто, майже вся життєва мудрість майже всіх філософів приходила до одного дуже немудрого висновку: здоров'я є найперша, найголовніша умова щастя, мудрости, сили й “багацтва”. Себто, найдоцільніше злиття порошинки з океаном. І горе тій бідній порошинці, що загубила цю доцільність, її буде тріпати й кидати, поки вона не знайде своє місце в якомусь іншому вигляді у всесвіті-океані. Ну, а тут уже кінчається суб'єктивна участь порошинки і їй уже, власне, наплювати, що далі буде з нею.

Отже, щоб довше бути суб'єктивними невідомого, але хитро-обсоложеного для нас процесу, треба найщільніше притулитись до цілого, злитись з ним, віддатись йому. Себто (як немудро), бути якомога здоровшим.

15–I–23

Сьогодні дощ, вітер, сльота. Я пішки пішов у Фінанцамт¹ в справі паспорту. В понеділок, виявляється, зачинено там, але урядовець змилювався наді мною і, прочитавши мені нотацію, все ж таки залагодив папери. Мабуть, зробив це ради

тебе, бо згадав тебе. Я йому вдвоє за це вдячний. Навіть ніжність почув до його за те, що він тебе знає.

Завтра поплентаюся у чеське посольство, а коли встигну, то й у Поліцайпрезидіум². Найпізніше у п'ятницю виїду до Праги.

Сьогодні приїжджає Інна. Вировий має її зустрічати. Ти, дитинко, помиляєшся, Інна писала і навіть часто писала Вировому.

Сьогодні в ліжку читав твого листа. А все ж таки я з його не можу побачити, як ти себе відчуваєш, як чуєш своє здоров'я в собі. З цього я мушу зробити той недобрый висновок, що воно ще таке, що ти не можеш ним похвалитись. Правда? А як твоє підборіддя? Мазала ще раз? А масаж робиш?

Кохонько, ти знаєш, скільки тепер коштує пансіон у Берліні? Там, де була Інна, – 7000 у день! А менше, як за 5000 не можна мати нігде. Отже, не нарікай на свій пансіон, а живи в йому тихесенько, поки держать. А як будуть набавлять, не жахайся дуже.

А я тебе ніколи не бачу у сні. Я ніколи не бачу найближчих, наймиліших мені людей у сні. Ніколи! А хіба ж я не думаю про них так само, як другі про своїх? Несправедливо і кривдно мені! А з якою радістю я побачив би хоч у сні мою Нунку! Я иноді уявляю собі тебе, як ти кротостно приймаєш ті фрідріхродські скромні радощі, як по-дитячому радієш з них, і моє лице розтягає зворушена посмішка. Як я хотів би, щоб у нас була змога дати тобі більші, глибші радощі! Може, й буде?

Уяви собі, Далінда... ще не поїхав! Але я тебе цим, розуміється, не здивував ні крихти? От маруда! От нафта! Страшенно йому хочеться допомогти "революції" та не знає бідолаха, як то найкраще зробити. Маркуша морщиться і кривиться, як пес од диму, від даліндиних зтяжок, але що він може зробити?

Був у гостях у Маркушонків. Передо мною у них були запрошені Юл[ією] Вол[одимирівною] її товариші по видавництву, коректорі, якісь собі "маленькие люди", як характеризувала їх Юл[ія] Вол[одимирівна]. Вони дуже хотіли, щоб я прийшов до них. Але ти мене знаєш: я рішуче вперся і не пішов. Юл[ія] Вол[одимирівна] випила з ними й навіть упила, так що Маркуша серйозно сердився і лаяв коректорів, "маленьких людей". Я посидів, розуміється, більше ніж хотів, бо поки ж випхали п'яненських маленьких людей, то пройшло немало часу. Ну, та треба ж було й посидіти трошки. Словом, додому прийшов я пізенько. Питалася Юл[ія] В[олодимирівна], коли ти приїдеш. Я сказав, що не раніше як через три тижні. І так воно й мусить бути, бо тільки за такий час можна чекати якогось певного результату від твого спочинку. Та воно так якраз і виїде: я поїду в Прагу 18–19-го, пробуду днів п'ять, тиждень ще сам подлубаюся тут і ти приїдеш. І буде всього місяць. А коли схочеш, то можна буде й ще на пару тижнів лишитись.

Щоб же ти мені он як поправилась! Буде? Гляди! Цілую дорогі мої руки.

В.

[На полях першої сторінки від руки дописано]: З Леночкою вишло маленьке непорозуміння. Здається, приїхала Інна. Я просив Вирового, щоб сказав Інні, щоб та мені потелефонувала сьогодні ввечері. Коли зачувся дзвінок і жіночий голос сказав: "Здравствуйте, В[ладимир] К[ириллович]", – то я зразу ж відповів: "Здравствуйте, Інна Константіновна". А це була Леночка! Вона злегка зацікавилась мою помилкою.

16–І. Дістав твого листа з турботами і каяттям, що не сиділа коло мене. Я так і знав, що це буде! Але тепер ти бачиш, що нічого серйозного нема і каятись нема чого. Я, дійсно, ці листи пишу по сліпому методу, але страшенно помалу. Так що дивуватись з мене, з моєї "умілості" абсолютно не слід, хіба що з терпіння.

[На полях другої сторінки дописано]: Тільки що телефонувала Леночка. Просить тебе вітати. Адреса її Kurfürstenstr.³ 99. Знову сміялась, згадуючи про запрошення до себе, але вже не запрошувала. Я їй сказав, що ти збіраєшся їй написати. Навіщо ми їй, власне, здалися?

Пішла сьогодні Фравочка з посилкою Надькиною на Hohenzolleradam⁴!

[Машинопис із правками чорнилом. На полях текст дописано від руки].

Кроха мій, ясний мій! Так страшенно мене тягне до тебе, що й сказати не вмію! Серце скиглить, і вся я, як трава під каменем сонця, прагну тебе. Часто на мене знаходить такий стан, що я схоплюсь і біжу за валісками, але помалу вертаюсь і сідаю знову на місце. Може, коли б я знала, що тобі добре, цього й не було б в такій мірі принаймні, а тепер просто й не знаю, що й робити. Не хочу робити проти твого бажання, але мені тяжко.

Чи твоя подорож до Праги дійсно необхідна? Вони ж вимогали приїзду твого на загальне зібрання, але ж воно вже минуло? Знаю, що редакційна справа повинна вирішитись остаточно, але коли ти гадаєш не братись за редагування, то їхати для того не варто. Звичайно, завжди є про що треба поговорити, але зараз же після хвороби мучитись в дорозі, не спати. Я боюсь.

Пражане вічно кличуть тебе, вони готові перетягнути тебе за всяку ціну, але Шап[овал] втомився й хоче перекласти на тебе роботу. Цього тільки не вистарчало.

Останніми днями у мене знову з'явилися надії на Америку, а те, що театри амер[иканські] пропонують, ще більше закріплює їх. Я також гадаю, що оддавати всім театрам є ризик, бо, може, не заплатять ані один. І взагалі, я цієї комбінації собі не уявляю. Як це можна оформити?

От коли б я знала, що ти до Пр[аги] не поїдеш, принаймні не так швидко, і хочеш мене бачити... Скоро вже два тижні як я виїхала з дому. Це ціла вічність. А зараз тут гарно. Сніг лежить пухкий і срібний. На всіх дорогах діти, дорослі з саночками та лижами. Завтра і я собі найму саночки. З Берліну їдуть люди, бо сніг з'явився. Іноді сонечко й тоді все сяє, сміється. А тобі невесело, мій ясний! Чи не погано це ми вирішили, що, не дивлячись на твою хворобу, я сижу тут? Після грипу часто лишається стан розбиття, втоми і тягнеться досить довго. Треба зараз же починати робити все, щоб поставити тебе на ноги: вштрикнення, молоко, прогулки (не дивлячись на слабкість) або, коли слабкість занадто велика (нрзб) на веранді, і ванни. Звичайно, ти нічого того не робиш і тому твій стан затягується. Може, коли б я була з тобою, я примусила б тебе про себе подбати.*

Діто, я серйозно пишу. Я не можу так лишити тебе і хочу приїхати. Коли твоя подорож затягується, дозволяй мені вернутись, тим більше, що тут все дорожає і слідує тижень значно підіймуть ціни. Цей тиждень в день 200 м[арок] дороще. Вчора мала приїхати Ін[на] К[остянтинівна]. Може, вона привезла тобі й гроші на подорож? Чекаю нетерпляче відомостей від тебе.

Ой, дітонько! Яке було б щастя, коли б ти був тут. Все одно де, аби разом, аби чути твої кроки, твій голос. Кожна клітинка мого тіла плаче за тобою.

Я знаю, що коли приїду додому, то більше вже не виїду, але все ж не можу. Трохи інакше уявлялось мені твоє життя без мене, та й тобі, дітонько?

17–I.

Ранок. Тільки що принесли твого листа. Вже мій губить свій зміст, але посилаю все ж таки. Спасибі тобі за все, що є ти! Я так страшно відчуваю все, що ти сказав мені, це так прекрасно й мудро. Любов моя ясна! Через тебе я тільки й можу розуміти й відчувати. Я вся інша, тепер знаю радість, якої була позбавлена цілу молодість! І ти все, і життя, і радість, і любов до інших, і бажання бути цінною. Все ти. Я думала тут і зробилось мені, безсумнівно, ясним, що без тебе не можна жити. Фізично не можна.

Ну, збираюся з силами и чекатиму твого повороту з Пр[аги]. Обгортаю тебе всього.

Те[оя].

№ 65

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Берлін – Фрідріхрода]

18–I–23

Моя єдина, я бачу, що тобі вже труденько сидіти. Ти хотіла б уже додомоньку? Але задай: тут знову кухня, білизна, крамнички, всякий дріб'язок. А чи ти ж хоч трошки поправилась, набралась здоров'я? Боюсь, що ні. А через те треба посидіти ще.

Завтра я виїжджаю до Праги. Вже маю білет (48,000 м[арок] II кл[ас]!!). Третім класом не можу їхати після хвороби – занадто зтомить. Пробуду там з 3-5 днів. Коли не поїду до Відня, то через тиждень буду вже дома. До Відня ж, може, поїду, щоб поговорить з Грушевським і поставить йому руба питання¹. Та це навряд, чи поїду.

З Ін[ною] я, здається, серйозно розбиваю глека. Накинула вона мені везти до Праги посилку з усяких їстівних продуктів (ковбаси, риби, сир і т. у.). Себто накінула мені дрібну спекуляцію. Я відмовився і вертаю їй посилку. Відмовився і від її особливої візити до мене. Вона дуже утилітарна особа, хай їй всячина.

Далінда сьогодні поїхав! В початках лютого, казав, по телеграфу переведе долари за п'єсу! Побачимо!

Іду зараз на побачення з Маз[епою] і Феденком.

Фравочка дуже мила, без неї мені було б просто погано.

Виявів "конституції" немає. Почуваю себе вже майже так, як до хвороби, так що про неї вже й забудь.

Уяви собі, бачив тебе у сні. Але, так сумно, яюсь ти була дуже коротенько. Лишилась тільки пам'ять, що снилась, а як саме, не вхопив. Чи то я думав про тебе в напівсні?

Цілую твої любі-любі очі мої!

В.

[Листівка].

№ 66

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Берлін – Фрідріхрода]

19–I–23

Моя ніжна, сьогодні їду. Посилаю тобі поки що 20000. Як приїду, зараз же вишлю ще. А ти мені напиши, скільки тобі треба до кінця і на дорогу. Щоб твій лист був у Zehl[endorf'i], як я приїду (вівторок-середа). А коли матимеш бажання разок написати мені в Прагу, то пиши на Шап[овала] (M. Šaroval Praha VII Nad Krolevskim Oborou 29/III).

Інні К[остянтинівні] вчора одіслав її посилку. Вона дуже ображена, що я відмовився. Я написав їй, що мені не хочеться займатись дрібною спекуляцією: перевозити з обдертої Німеччини в багату Чехію продукти. І яка міщанська безцеремонність – накидати мені таку пакість!

Далінда вчора... поїхав! Уяви собі. Але, виявляється, він не дуже винен у своїх затяжках: усе його наречена. Видно, істеричка.

Тільки що був у мене Муха¹. Приїхав спеціально, щоб підпихнуть мене їхати в Прагу. Немов закидається на війну. Яку? де? хто проти кого? – на це точної відповіді ні він, ні хто другий дати не може. Але ніби петлюрівці шамотяться, готуються. Звичайно, це для єд[иного] фронту погано, бо приєднати есефів буде трудно – вони підуть з Петлюрою. Я їду без особливих надій і думаю, що в мене вистачить тепер обережности не встрявати в непевні справи.

З Праги напишу. Обнімаю мою дорогу-дорогу дитинку.

В.

[Листівка].

№ 67

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Фрідріхрода]

Прага. 20–I–23

Голуба моя, я тобі вчора перед виїздом написав картку, та забув її дома на столі. Сумніваюсь, щоб Фравочка рішилась без доручення вкинути її в скриньку. Шкода.

Вчора бачив М[икиту] Ю[химовича]. Він тримається бадьоро. Але, видно, йому неприємно, що я рішуче одхилив переїзд до Праги. Тут вузол недовір'я, ворожнечи між с[оціал]-д[емократами] і с[оціалістами]- р[еволюціонерами] затягнувся ще тугіше. Розв'язати його – це справа дуже важка. Сумніваюсь, щоб мені удалась моя місія, яку я взяв на себе. Але принаймні скину з себе тягар вагання: я зробив усе, що було в моїй силі.

Тепер ранок. Сижу в паршивенькому номерку і збираюсь до М[икити] Ю[химовича]. Листа цього пошлю, мабуть, тільки ввечері, щоб написати що-неб[удь] конкретне з приводу моїх заходів.

21–I–[1923]

Вчора не міг докінчити листа, бо цілий день пробув у Шап[овала] і пробалакав. Так що вночі, розуміється, не спав. Заснув усього години 3. Бачу, що коли не буде помочи від “конституції”, то мені нема чого й думати про якусь ширшу громадську діяльність; занадто дорого мені це коштує, а користі менше, ніж від літер[атурної] праці.

Щодо суті переговорів, то с[оціалісти]- р[еволюціонери] згожуються. Але весь час виставляють умову, щоб я переїхав до Праги. Я рішуче одхиляю цю умову. Хіба що ту можу зробити уступку, про яку говорив, що частину житиму в Празі, частину в Берліні. Але й це навряд.

Сьогодні маю говорити з лівими есдеками про створення нової групи. А так само з правими есдеками про об'єднання. На голову об'єднання я висуюю Грушевського. Сам відмовляюсь од “постів”. Але це зустрічає заперечення. Ну, та з запереченнями можна боротись.

Дитинко, коли ти почуваш, що поправка твоя помітно дала наслідки, то вертайся додому. Коли ж не помічаш визначних наслідків, то лишайся ще. Мені б дуже хотілося, повернувшись, бути з тобою. Але будь зо мною чесна: тільки при вищенаведеній умові повертайся додому зараз же! Чуєш? Я тобі щиро кажу і чесно, що дуже хочу, щоб ти була дома, але це не значить, що коли ти ще не спочила як слід, то повинна моментально повертатись. Не знаю, чи вистарчить у тебе грошей повернутись. Зразу ж пиши мені в Zehlendorf. Я буду дома у вівторок-середу. Негайно ж вишлю тобі грошей.

Ну, хай тобі буде добре-добре, моя прекрасна (дійсно-прекрасна, а не просто звичний епітет, чуєш?)

В.

[Лист на вузенькій смужці паперу].

№ 68

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Фрідріхрода – Берлін]

23–[I–1923]–Вікторок

Дітонько, тільки що одержала твого дорогого листа з Праги. Ти обіцяєш бути в середу вже вдома, але я цьому не дуже вірю. Напевно, це затримають тебе днів на два. Не дивуйся, що так спокійно пишу тобі, тримаю себе міцно-міцно, щоб не закричати, не кинутись пакуватися і т[ак]е] и[нше]. Гроши одержала вчасно, мій ясний. Тепер, щоб виїхати, мені треба ще трохи, але це на той випадок, коли я зараз же й виїду; коли ж ти мене лишиш ще на тиждень, то прийдеться прислати ще чимало. Одже, рапортую точно: почувую себе добре. До тебе хочу страшенно. Але, може, ти б хотів побути трошки сам дома? Я можу ще лишитись на тиждень, коли цей час ти використаєш на свій смак. Мені, звичайно, не пошкодить побути тут ще, хоч і тяжко це, бо дуже вже тебе давно не бачила.

Я вже гадаю, що мій спочинок одібрав досить грошей, а головні результати відчуються не зразу. Я все робила, що тільки могла. Підборіддя спалила і боюсь ще мазать. Масаж роблю. Голова ані разу не боліла за весь час і всі, що тут, кажуть, що у мене добрий вигляд. Ді, це місце таке чудове, що я мрію, як ти сюди обов'язково приїдеш! Чи не замовити тобі кімнату в санаторії? Це ж в кожний момент можна відмовитись.

Прибавила 2 кіло!! Щодня катаюсь з гори на саночках. Хожу в твоїх штанішках і в зеленій яці. Майже цілий день на повітря. Одже, як бачиш, можна вважати ціль досягнутою.

Тільки що приходила хазяйка. Каже, що пансіон коштує від сьогодні 3500++. Не знаю, що робити. Хотіла б завтра вже виїхати, але не вистарчить грошей. От тут і крутись.

[Лист без підпису, може, не закінчений, в архіві розміщений серед недатованих].

№ 69

Розалія Яківна – Володимир Кирилович

[Friedrichroda – Берлін]

24. I[1923]

Дітонько! Завтра, в четверг, буду в Берліні. Прошу зустріти в пів на шосту на Anhalter Hof¹.

*Цілюю мільон раз!
Твоя Р[оза].*

[Листівка адресована Винниченкові в Берлін із Friedrichroda. На лицьовому боці засніжені дерева, підпис: Friedrichroda Waldeszauber].

Коментарі

№ 61

¹ *телефонувала мені Леночка* – Є.Д. Гоґоберідзе (див. лист № 29, прим. 8).

² *мала тут на думці Лундберга* – Лундберг' Євгеній Германович (1887–1965) – російський письменник, зв'язаний з берлінською групою “Скіфів”. Співробітник змінювківського журналу “Накануне”. 1924 р. повернувся в Росію. Чоловік Є.Д. Гоґоберідзе.

³ *від моєї “конституції” не лишиться нічого* – “Конституцією” В. Винниченко називав сподівання на поліпшення фізичних і творчих сил внаслідок операції, зробленої наприкінці 1922 р.

⁴ *на засіданню Комітета* – Ідеться про Комітет допомоги голодуючим в Україні, головою якого обрала В. Винниченка українська громада Берліна наприкінці 1921 р.

⁵ *дядька Василя* – Ідеться про В. Сімовича (див. листи № 34, прим. 3; № 42, прим. 2).

⁶ *Лає Пімпу* – Пімпа – Сімович Маруся. У коментарях до “Щоденника” В. Винниченка (Т. 2. 1921–1925. – С. 164) написано, що це дочка Василя Сімовича. Однак у В. Сімовича дітей не було. Маруся Сімович – його племінниця, дочка брата Михайла, що був греко-католицьким священиком і педагогом у Чернівцях. Згодом вона одружилася із суддею й відомим громадським діячем Буковини Романом Ясеницьким, який очолював у Чернівцях товариство “Українська школа” (повідомила д. і. н., проф. В. Піскун).

⁷ *писання Григор'їва* – Ідеться про Григор'їва Н.Я (див. лист № 3, прим. 1.).

⁸ *щось накрутиться з тою фільмою* – В. Винниченко ще сподівався на те, що буде реалізований його проект щодо створення разом із М. Віленським та В. Думбадзе спільного комерційного підприємства “Українфільм” (див. лист № 19, прим. 2).

⁹ *Дятлів* – Дятлів Петро Юрійович (1883–1933 (1937–1938?)) – громадсько-політичний діяч, публіцист і перекладач. Член РУП та УСДРП. Як редактор полтавського нелегального журналу “Соціал-демократ” був арештований. Відбувши річне ув'язнення, 1909 р. виїхав за кордон. Мешкав у Цюріху, а в 1911–1914 рр. – у Празі, під час Першої світової війни – у Відні, де співпрацював із Союзом визволення України (СВУ). Як член ЦК УСДРП підтримував зв'язки із групою лівих, зокрема з Л. Юркевичем та В. Левинським. Був співробітником газети “Боротьба”, яку видавав у 1915–1916 рр. у Женеві Л. Юркевич. Одночасно контактував із групою В. Леніна у Швейцарії. 1918 р. вступив до української секції Комуністичної партії Австрії. З 1919 р. видавав у Відні організовану за допомогою українських комуністів США і Канади “Комуністичну бібліотечку”. 1921 р. ввійшов до складу Закордонного комітету Комуністичної партії Східної Галичини (КПСГ), видавав його орган – газету “Наша правда”. У березні 1921 р. виступив із різкою критикою з радянськфільських позицій діяльності ЗГ УКП.

Наприкінці 1921 р. переїхав до Берліна, де вступив до української групи Комуністичної партії Німеччини, почав працювати в радянському представництві. Виконував агентурні доручення більшовиків, зокрема й в оточенні В. Винниченка. Влітку 1924 р. П. Дятлів переїхав до Праги, де був співробітником радянського представництва. У січні 1925 р. він повернувся в Україну, вступив до КП(б)У, працював у Наркоматі освіти УСРР, викладав у вузах Харкова, перекладав для Державного видавництва України (ДВУ). У 1930-х рр. – заарештований і розстріляний. Дата смерті точно не встановлена. За даними С. Білоконя, він був засланий на Соловки і розстріляний наприкінці 1937 р. – на початку 1938 р. (*Білоконь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.)*. – К., 1999. – С. 136). Інші джерела подають дату 1933 р. (Енциклопедія Українознавства. – Т. 11. – С. 296; *Винниченко В. Щоденник*. – Т. 3. 1926–1928. – К.; Едмонтон; Нью-Йорк: Смолоскип, 2010. – С. 275). (*Мельник О. Щоденники Юрія Тищенко (Сірого) (1919–1924 роки) // Український археографічний щорічник*. Нова серія. – Вип. 12. – К., 2007. – С. 639).

¹⁰ *“Кол-Нідре”* – інша назва п’єси В. Винниченка “Пісня Ізраїля”.

№ 62

¹ *“reisefertig”* (нім.) – готовий їхати.

² *траур з приводу приходу французів* – Ідеться про окупацію Рурського басейну французькими та бельгійськими військами в січні 1923 р. внаслідок того, що переможена у війні і знесилена Німеччина не встигла вчасно виплатити призначену репарацію.

³ *чи іде ще “Lüge” в Volksbühne?* – Ідеться про постановку п’єси В. Винниченка “Брехня” в Народному театрі в Берліні.

⁴ *приїде Борис* – Мова про чоловіка Віри Яковенко, сестри Розалії Яківни. Яковенко Борис Валентинович (1884–1949) – талановитий філософ-неокантіанець, професор Карлового університету у Празі, автор багатьох праць із соціології та філософії чеською, німецькою, російською та іншими мовами.

⁵ *Ладжнікову* – див. лист № 34, прим. 8.

№ 63

¹ у *Фінанцамт* – Finanzamt (нім.) – фінансове відомство.

² у *Поліцайпрезідіум* – Polizeipräsidium (нім.) – управління поліції.

³ *Kurfürstenstr.* (нім.) – вулиця в Берліні.

⁴ *Hohenzollerndamm* (нім.) – одна із центральних вулиць Берліна.

№ 65

¹ *щоб поговорить з Грушевським і поставить йому руба питання* – Ідеться про намір В. Винниченка зустрітися з М. Грушевським й одержати від нього чітку відповідь на пропозицію приєднатися до Єдиного революційно-демократичного національного фронту, над організацією якого задля об’єднання українських революційно-соціалістичних антибільшовицьких сил для порятунку української революції В. Винниченко в той час працював. Ця тема неодноразово піднімалася у листуванні В. Винниченка з М. Грушевським у 1921–1923 рр. (більше див.: *Миронець Н.* Листування Володимира Винниченка з Михайлом Грушевським (1908–1928) // *Український археографічний щорічник*. Нова серія. – Вип. 18. – К.: Укр. письменник, 2013. – С. 458–460, 484–492).

№ 66

¹ *був у мене Муха* – Антонович Дмитро Володимирович (1877–1945) – історик мистецтва і театру, син відомого історика Володимира Антоновича, український політичний і громадський діяч (псевдонім “Муха”), один із засновників і лідерів РУП, потім УСДРП, редактор газет “Гасло”, “Селянин” (Чернівці, 1902–1903), “Воля” (Харків, 1905), журналу “Дзвін” (Київ, 1913). Стояв біля витоків Української Центральної ради, був товаришем її голови, співголовою комітету українського національного театру, одним із фундаторів Української академії мистецтв. Міністр морських справ в уряді В. Винниченка. 1919 р. – голова дипломатичної місії УНР в Італії. На еміграції – ректор Українського вільного університету у Відні, згодом у Празі, очолював Музей визвольної боротьби України у Празі.

№ 69

¹ на *Anhalter Hof* (нім.) – назва вулиці.

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі
Надії Миронець.

Отримано 24 березня 2015 р.

м. Київ